

müəssisələrində praktik baxımından tətbiqinə kömək göstərə bilər. Məqalə praktik metodik istiqamət baxımından da əhəmiyyətli yətlidir.

Rayçi: prof. A.Abbasov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyasının iclasında nitqi. 19 aprel 1999-cu il. "Azərbaycanın təhsil siyasəti" (1998-2004) kitabı. I kitab. Bakı: Çapaşoğlu, 2005

2. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində Bakı: Çapaşoğlu, 2009

3. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili: yaxın keçmişə, bu günə və gələcəyə bir baxış. Azərbaycan müəllimi qəzeti, 22 may 2009.

4. Mehrabov A. O. Əlavə təhsil sisteminin modernləşdirilməsinin əsas istiqamətləri. ARTPI-nin Elmi əsərləri, 2008, №4 s.48-53

5. Ağayev Ə., Hüseynli S., İbadova M., Qəribov Ş., Məmmədova İ. Təhsilin konseptual problemləri. Bakı: Ülkər-86 MMC, 2008, 192 s.

И. Джабраилов

Концептуальные проблемы организации дополнительного образования.

Резюме

Статья посвящена одной из современных актуальных проблем образования. В ней излагаются содержание дополнительного образования, раскрывается сущность его направлений.

Автор обосновывает идеи и мысли, вопросами, связанными с квалифи-

кацией кадров, их переподготовки, стажировки. Здесь обосновывается важное место дополнительного образования, в оптимизации системы переподготовки, педагогических кадров.

В статье уделено внимание на распространение опыта организации дополнительного образования и указывается роль и значение опорных пунктов в этом деле.

В статье нашло отражение использование новых информационных и коммуникативных технологий.

I. Jabrayilov

Conceptual problems of organization of additional education

Summary

The article has been devoted on of the urgent problems of education. It deals with the content of additional education, and reveals the essence of its directions.

The author substantiates ideas and thoughts connected with the questions of staff improvement, training and retraining. It substantiates a place of additional education, modern demands given to the optimization of retouring system, pedagogical and social bases of additional education.

The article pays attention on spreading of experience on organization of additional education and it states role of significance of basic points in this work.

The article reflects the use of new informational and communicational technologies.

Kurikulum

AZƏRBAYCAN TARİXİ FƏNNİ ÜZRƏ YENİ MƏZMUNUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Ramiz Hüseynov

Təhsil Problemləri İnstitutunun
Kurikulum Mərkəzinin bölmə müdiri

Açar sözlər: kurikulum, təlimin məzmunu, məzmun xətləri, standartlar, təlim strategiyaları

Ключевые слова: куррикулум, содержания обучения, содержательные линии, стандарты, стратегия обучения

Key words: curriculum, the content of teaching, content lines, standards, the strategies of teaching.

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyə qovuşduqdan sonra keçən müddət ərzində ölkəmizdə istər milli dövlətçilik, istərsə də sosial-iqtisadi və mədəni quruculuq sahəsində əsaslı islahatlar həyata keçirilmişdir. Müstəqil dövlət quruculuğunda aparıcı amillərdən biri də milli təhsil sahəsində dünya standartlarına uyğun islahatların aparılması, təhsilimizin milli və ümumbəşəri dəyərlər, demokratik, dünyəvi prinsiplər əsasında, xalqımızın, millətimizin tarixinə, mədəniyyətinə, milli ənənələrinə uyğun şəkildə formalaşdırmağa nail olmaqdan ibarətdir.

Ölkəmizdə milli təhsil sahəsində islahatların əsas istiqamətləri və strategiyasının işlənib hazırlanması Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının əsas prinsiplərinə, beynəlxalq standartlara cavab verən Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu və təhsilin üstün, strateji sahə kimi inkişafını nəzərdə tutan Dövlət Təhsil Proqramına əsaslanmışdır.

Bu istiqamətdə həyata keçirilən əsas tədbirlərdən biri respublikanın ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan tarixi fənninin tədrisinə diqqətin artırılması olmuş-

dur. Belə ki, Azərbaycan müstəqillik əldə edəndə xalqımız uzun müddət öz doğma tarixini sərbəst öyrənmək imkanından məhrum edilmişdir. Ümumtəhsil məktəblərinin tədris planlarında Azərbaycan tarixi bir fənn kimi öz əksini tapmamış, V-XI siniflər üçün tarix proqramlarına vətən tarixinin tədrisi ilə bağlı 40-50 saatlıq epizodik xarakterli materiallar daxil edilmişdir. Həmin dövrdə fənlərin tədrisi vəziyyətinin öyrənilməsi ilə bağlı aparılmış monitorinqlər göstərmişdir ki, Bakı şəhərinin təlim rus dilində olan ümumtəhsil məktəblərində, ümumiyyətlə, Azərbaycan tarixi fənni tədris olunmur və ya vətən tarixi ilə bağlı mövzuların adları sadəcə olaraq sinif jurnallarına yazılır.

Azərbaycan tarixi fənninin maddi tədris bazasının yaradılması tamamilə unudulmuşdur. Hətta dərslərlərin adı belə mərkəzin narazılığına səbəb olurdu. Ümumtəhsil məktəblərinin tarix müəllimlərinin ittifaq müşavirlərində təklif edilirdi ki, respublika tarixinə dair materiallar SSRİ tarixi tərkibində öyrənilməyindən respublika tarixinə dair dərsliklərin adı dəyişdirilib onlara uyğunlaşdırılsın və bu

tələbə uyğun olaraq «Azərbaycan tarixi» dərslərinin adı dəyişdirilib «Azərbaycan SSR tarixi» adlandırılınsın. Respublika tarixinə aid dərslər yalnız SSRİ Təhsil Nazirliyi tərəfindən senzuraadan keçirildikdən, tariximiz üçün mühüm əhəmiyyəti olan, mərkəzi təmin etməyən məsələlər dərslərdən çıxarıldıqdan və ya təhrif edilmiş formada verildikdən sonra nəşrinə icazə verildi.

Respublika Təhsil Nazirliyinin etirazlarına baxmayaraq, ümumtəhsil məktəbləri üçün mərkəz tərəfindən buraxılan tarix xəritələrində ciddi təhriflərə yol verilərək Azərbaycana məxsus ərazilər erməni əraziləri kimi göstərilirdi. Bununla bağlı dəfələrlə edilmiş müraciətlər cavabsız qalırdı.

Ölkə müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan tarixi tədris planına daxil edilməklə öyrənilməyə başlanılmış və bununla bağlı müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir. İlk növbədə Azərbaycan tarixi üzrə həftəlik saatların miqdarı 9 saata, daha sonra isə 11,5 saata çatdırılmışdır. Saatlarda edilmiş dəyişikliklərlə əlaqədar VIII-XI siniflər üzrə tarix proqramları və Azərbaycan tarixi dərslərlərində müvafiq dəyişikliklər aparılmışdır.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycan tarixinin tədqiqi, tədrisi və təbliği məsələlərini həmişə diqqət mərkəzində saxlayırdı. Heydər Əliyev 31 yanvar 1997-ci ildə Azərbaycan MEA rəhbərliyi, həqiqi və müxbir üzvləri, institut direktorları və aparıcı alimləri ilə görüşündəki nitqində demişdir: «Məlumdur ki, geniş kütlə, xalq, millət üçün ən çox təsirli humanitar elmlərdir və xüsusən millətin, xalqın tarixi, ya ümumiyyətlə tarix onun ədəbiyyatının, mədəniyyətinin tarixidir. Bu, indi bizim üçün xüsusilə lazımdır... tarix hər bir insan üçün yeniyetməlikdən başlayaraq ömrünün sonuna qədər

dər lazımdır. Məktəbə gedən gənc gərək Azərbaycan tarixini bilsin, oxusun öyrənsin». Ulu öndər 2000-ci ilin sentyabrında Bakı şəhərinin 82 nömrəli tam orta məktəbində keçirilən toplantıda Azərbaycan tarixinin öyrədilməsini bir daha diqqət mərkəzinə çəkərək demişdir: «Müstəqil Azərbaycanın hər bir gənci məktəbdə təhsil alaraq, öz xalqının, millətinin qədim zamanlardan indiyə qədər olan tarixini gərək yaxşı bilsin».

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev də Yevlax şəhər 1 nömrəli tam orta məktəbinin yeni binasının açılışındakı çıxışında uşaqlara tariximizin daha dərinə öyrədilməsini tövsiyə etmişdir.

Bütün bu vəzifələri yerinə yetirmək üçün Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutunun Kurikulum Mərkəzində geniş işlər görülmüş, tarix fənni üzrə beynəlxalq tələblərə cavab verən Kurikulum layihəsi hazırlanmışdır. Bu sənəddə fənnin məzmunu (məzmun standartları), fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya, müəllim və şagird fəaliyyətinə dair texnologiyalar, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi məsələləri əhatə olunmuşdur.

Kurikulumlarda fənnin məzmunu nəticəyönümlü yanaşma əsasında hazırlanmışdır. Burada əsas diqqət nəticəyə nail olduğunu göstərmək üçün şagirdlərin nümayiş etdirməli olduğu fəaliyyətə yönəldilmişdir. Bu bacarıqlar şəklində müəyyən olunan standartlar və onların yerinə yetirilməsini təmin edən alt standartlar sistemi vasitəsi ilə ifadə olunur. Belə sistem şagird nailiyyətlərinin ardıcıl izlənməsini, onun fəaliyyətindəki irəliləyişlərin müntəzəm qiymətləndirilməsini təmin edir.

Ümumtəhsil məktəbləri üçün yeni Azərbaycan tarixi dərslərləri hazırlanar-

kən kurikulumun tələblərinə uyğun olaraq, aşağıdakı istiqamətlər diqqət mərkəzində saxlanılmışdır: tarixi hadisə, proses və təzahürləri başa düşmək üçün şagirdlərin onların baş verdiyi coğrafi məkanı tanımaları; tədrisdə həmin dövrə aid ədəbiyyatdan, xüsusilə ilkin mənbələrdən istifadə olunması; bacarıq və dəyərlərin tədricən planlaşdırılmış şəkildə aşağı pillədən başlayaraq ən yuxarı pilləyə qədər artırılması və bir-birinə istinad olunması; şagirdlərdə insan ləyaqətinə və hüquqlarına hörmət hissinin inkişafı artırılması; təlim prosesində şagirdlərin fəal iştirakını təmin etməyə yönəldən metodlardan istifadənin vacibliyi, fənnin tədrisində keçmiş hadisələrin mütləq müasir zamanla əlaqələndirilməsi və şagirdlərin cari hadisələrdən məlumatlı olmasının vacibliyi; tənqidi təfəkkürün bütün mərhələlərdə inkişaf etdirilməsi; informasiyaların əldə edilməsi, onun təhlili və dəyərləndirilməsi, nəticələrin dəlillər əsasında müəyyənləşdirilməsi və əsaslı şəkildə təqdim olunması; cəmiyyətdə gedən sosial, iqtisadi və mədəni dəyişikliklər və s.

Azərbaycan tarixinin ümumtəhsil məktəblərində tədrisi dərin və əhatəli biliyə, bacarıq və vərdislərə, yüksək intellektə, geniş dünyagörüşünə malik olan və onu daim inkişaf etdirməyə çalışan şəxsiyyət formalaşdırmağa, öz soykökünə, adət-ənənələrinə, milli-mənəvi dəyərlərə əsaslanan, şərəfli tarixi keçmişinə dərinləndirən, vətəni, millətini sevən və onu daim ulyaltdırmağa çalışan vətəndaş tərbiyə etməyə xidmət edir, şagirdlərdə ünsiyyət qurmaq və əməkdaşlıq etmək kimi yüksək mənəvi keyfiyyətlərin, öz nöqteyi-nəzərini əsaslandırmaq, qoyulmuş problemlərə fərqli baxış nümayiş etdirmək, dövlət, cəmiyyət və xalq qarşısında vəzifələrinə məsuliyyətli yanaşmaq bacarığı formalaşdırır.

Bütün bu və ya digər tələblər Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin müvafiq qərarı ilə təsdiq edilmiş «Ümumtəhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (Kurikulumları)» adlı sənəddə öz əksini aşağıdakı kimi tapmışdır:

- «təhsilin məzmununun təhsilçilərin və cəmiyyətin tələbatına, dövlətin təhsil siyasətinə uyğunlaşdırmaq;
- məzmunu nəticəyönümlülük, şəxsiyyətyönümlülük, inteqrativlik prinsipləri əsasında müəyyənləşdirmək;
- təhsil alanların təlim marağını, potensial imkanlarını, sağlamlığının təhlükəsizliyini nəzərə almaqla onların davamlı inkişafını təmin edən, müstəqil həyatda lazım olan zəruri biliklərin aşılmasını təmin etmək;
- təhsilin məzmununa şagirdlərin ümumi inkişafına xidmət etməyən, təbii xarakterdə olmayan, məzmunu ağırlaşdırarkən məlumatyönümlü məsələlərin daxil edilməsinə yol verməmək».

Ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan tarixi fənninin əsas məqsədi məktəblərdə vətənpərvərlik, fəal vətəndaş mövqeyini, digər xalqlara, ümumbəşəri humanist dəyərlərə hörmət, məna və mədəni nailiyyətlərə əsaslanan əqidə prinsipləri, dövlətçilik ənənələrinə sadiqət hissi formalaşdırmaq üçün onlarda keçmiş və müasir dövr hadisələrini sərbəst təhlil etmək, faktları ümumiləşdirmək bacarıq və vərdisləri aşılamaqla informativ-kommunikativ və hüquqi mədəniyyət formalaşdırmaqdan ibarətdir.

Aparılan tədqiqatların nəticəsi olaraq müəyyən edilmişdir ki, ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan tarixinin tədrisi vasitəsilə:

- Ümumi orta təhsil pilləsində Azərbaycanın ən qədim yaşayış məskənlərindən biri olması, dövlətçilik ənənələri,

Azərbaycan xalqının, onun milli, sosial, əxlaqi-mənəvi dəyərlərinin təşəkkülü və formalaşması, geosiyasi məkanda mövqeyi və rolu, başlıq sivilizasiyasının inkişafına təsiri, Azərbaycanın məruz qaldığı təcavüzlər və onlara qarşı mübarizə, müasir dünyada mövqeyi, ölkənin ümumi inkişafı, tarixi şəxsiyyətləri, maddi və mənəvi mədəniyyət abidələri haqqında sistemli məlumatların mənimsənilməsi təmin olunur, şagirdlərdə tarixi hadisələri təhlil etmək və onlara münasibət bildirmək, əlavə faktlar toplamaq və sistemləşdirib təqdim etmək, tarixi mənbələrlə işləmək bacarığı formalaşdırılır, onlara vətənpərvərlik, milli iftixar hissi aşılanır;

- Tam orta təhsil pilləsində ümumi orta təhsil pilləsində nəzərdə tutulmuş fəaliyyətləri genişləndirməklə sivilizasiyalı inkişaf şəraitində yürüdülməli xəttin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə, milli-mənəvi dəyərlərinə təsiri, bu dövrlərdə sosial iqtisadi, mədəni inkişaf tendensiya-ları; milli azadlıq hərəkatı, dövlətçiliyin bərpası; qorunması, inkişafı, müasir dövrdə Azərbaycanın dünyada mövqeyi, ölkənin ümumi inkişafını şərtləndirən amillər haqqında məlumatlar mənimsənilir, demokratik cəmiyyət şəraitində şagirdlərdə sosial-siyasi və tarixi hadisələrə münasibət bildirmək və qiymətləndirmək bacarığı formalaşdırılır.

- Ölkəmizdə və cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklərlə əlaqədar (müstəqilliyin əldə edilməsi, milli dəyərlərimizin bərpa olunması, yeni demokratik dəyərlərin mənimsənilməsi) Azərbaycan tarixinin öyrənilməsi daha da zəruriləşir və onun vəzi-fələri genişlənir.

Azərbaycan tarixi fənninin vəzifəsi şagirdlərə aşağıdakı keyfiyyətlərin və bacarıqların aşılanmasıdır:

- tarixi hadisələri, həmçinin müasir həyatda baş verən ictimai hadisələri dərk, təhlil və təsnif etmək;

- milli-mənəvi dəyərlərdən, mədəni irsimizdən istifadə edərək öz daxili potensialını zənginləşdirmək və həmin dəyərləri gələcək nəsillərə ötürmək;

- dövlətçilik ənənələrimizə istinad edərək, ölkəmizin müstəqil dövlət quruluşunda şüurlu və məsuliyyətli vətəndaş kimi iştirak etmək;

- vətənimizin tarixində baş verən hadisələri nəzərə alaraq milli mənafeyimizi və maraqlarımızı qorumaq;

- tarixlə bağlı bir sıra anlayışları qavramaqla ana dilində söz ehtiyatlarını zənginləşdirmək;

- tarixi hadisələrin qarşılıqlı əlaqələrini təhlil etməklə məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirmək.

Azərbaycan tarixi fənni üzrə yeni məzmunun hazırlanması istiqamətində görülən işlər sırasında fənnin məzmun xətlərinin düzgün müəyyənəndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə beynəlxalq təcrübə, Avropa, ABŞ və MDB ölkələrinin fənn standartları diqqətlə öyrənilib təhlil edilmiş, həmçinin bu sahədə respublikada əldə edilmiş müsbət təcrübə nəzərə alınmışdır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, məzmun xətləri fənn üzrə ümumi təlim nəticələrinin reallaşdırılmasını təmin etmək üçün müəyyən edilən məzmunun zəruri hissə-ləridir. Bu hissələr bir-biri ilə həm məntiqi xronoloji cəhətdən bağlı olmalı, həm də məzmunun bütöv və əhatəli olmasını təmin etməlidir. İşçi qruplarında bu və ya digər ölkələrin məktəb tarix təhsili kurikulumlarında əks etdirilmiş məzmun xətləri ətraflı təhlil edilmiş, Azərbaycan məktəb tarix kursları üzrə daha münasib olan aşağıdakı məzmun xətləri müəyyən-

ləşdirilmişdir: tarixi zaman, tarixi məkan, dövlət, şəxsiyyət, mədəniyyət.

İqtisadi və sosial münasibətlərin dövlət, sivilizasiyalararası münasibətlərin mədəniyyət məzmun xəttinə daxil edilməsi məqsədmüvafiq hesab edilmişdir. Azərbaycan tarixi fənni üzrə məzmun xətləri ümumi təhsilin səviyyələri üzrə bütün şagirdlər üçün vacib olan məzmunu əhatə etməyə, hər bir şagirdin vətən tarixindən öyrənə biləcəyi və öyrənməli olduğu məsələləri müəyyənəndirməyə imkan yaratmalıdır. Onlar siniflər üzrə öz-lərinə məxsus əsas və alt-standartları ehtiva etməklə fərqlənir. Azərbaycan tarixi fənni üzrə yeni təsdiq edilmiş kurikulumda onların vacibliyi zərurət kimi əsaslan-dırılmışdır.

Məzmun xətlərinin kurikulumlarda düzlüklü tarixi zərurətin nəticəsi kimi xarakterizə edilmişdir. Belə ki, tarix öz coğ-rafi şəraitində insanların fəaliyyətini, ilk növbədə zaman və məkana əsasən müəy-yən edir. Keçmiş və indiki zamana nəzər saldıqda şagirdlər bilməlidir ki, hadisələr və dəyişikliklər spesifik zamanda və mə-kanda baş verir, tarixi dəyişikliklərin sə-bəb və nəticələri vardır. Həyat məhdudlaşdırılmış məkana bağlıdır. Kurikulum-larda zaman və məkan dəyişiklikləri, zaman və məkan anlayışlarının mühümlüyü dəfələrlə vurğulanmışdır.

Bu zaman və məkan çərçivəsində Azərbaycan ərazisində dövlət qurumları, müstəqil dövlətlər yaranmış, inkişaf etmiş, dövlət müstəqilliyini itirmiş, yenidən bərpa etmiş, işğala məruz qalmış, Şərqdə ilk demokratik respublika qurmuş, formal müstəqilliyini saxlamış, hazırda regionun ən güclü dövlətinə çevrilmişdir.

Bütün bu proseslərin gedişində, mə-sələlərin inkişaf edən və ya tənəzzülə aparan xətt üzrə qurulmasında şəxsiyyətlərin rolu danılmazdır. Məhz buna görədir

ki, şəxsiyyət məzmun xəttinin əhəmiyyə-tinə görə dördüncü yerdə yerləşdirilməsi-ni qanunauyğun hesab etmişik.

Kurikulumda məzmun xətlərinin yerləşdirilməsi ilə bağlı mülahizələrimiz söyləməyə imkan verir ki, mədəniyyət məzmun xəttinin yeri düzgün müəyyən-ləşdirilmişdir. Çünki mədəniyyətin yaran-ması və inkişafı yalnız bu proseslərin müsbət həlli ilə bağlıdır.

Təqdim olunan yazıda məzmun xə-t-lərinin qısa şərhini verməyi məqsədmü-vafiq hesab edirik:

1. Tarixi zaman. Bütün hadisə, təza-hür və proseslər zaman daxilində baş ve-rir. Onların zaman daxilində baş verməsi-nin və inkişafının ardıcılığı aralarında qarşılıqlı əlaqə və təsvirləri müəyyən-ləş-dirməyə imkan verir. Tarixi zamanda mövqe qalır, hadisə və təzahürlərin hansı tarixi şəraitdə baş verdiyini göstərir. Tarixi zaman daxilində hadisələrin, təzahürlə-rin və proseslərin dəyişməsinin izlənil-məsi şagirdlərin tarixi hadisələri zaman baxımından müəyyənəndirməsi, əlaqə-ləndirməsi, təhlil etməsi və dəyərləndir-məsində, xronologiyaya dair bacarıqların müəyyənəndirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

2. Tarixi məkan. Cəmiyyətin həyatı, inkişafı və dəyişməsi müəyyən tarixi mə-kan çərçivəsində baş verir. Həmin məka-nın təbii-coğrafi şəraiti insanların həyat tərzinə, məşguliyyətlərinə, təsərrüfat hə-yatına, insanların münasibətlərinə, mədə-ni inkişaf xüsusiyyətlərinə böyük təsir göstərir. Ona görə də, bu şəraitin öyrənil-məsi təsərrüfatın, mədəniyyətin, dövlət quruluşunun, ictimai həyatın, daxili və xarici siyasətin inkişaf məntiqini izləmə-yə və onun gələcək inkişaf perspektivləri-ni proqnozlaşdırmağa imkan verir. Buna görə də şagirdlərin cəmiyyətin inkişafının ətraf mühitdən, təbiətdən, geosiyasi amil-

lərdən asılılığını başa düşməsi və düzgün qiymətləndirməsi üçün onlara Azərbaycan tarixi ilə bağlı təbii coğrafi amilləri müəyyən etməyə imkan verən biliklər və bacarıqlar artırılmalıdır.

3. Dövlət. Müxtəlif dövlət quruluşu formaları, dövlətlər və dövlətlərlə vətəndaşlar arasında olan münasibətlər insanların həyatına və tarixin gedişinə güclü təsir göstərmişdir. Müxtəlif tarixi dövrlərdə mövcud olmuş Azərbaycan dövlətlərinin quruluşu, yeridəkləri sosial iqtisadi və xarici siyasət inkişaf edərək dəyişmiş, müxtəlif səviyyələrə gəlib çatmışdır. Məktəblilər bu dəyişiklikləri izləməklə Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixinə dair biliklər qazanır, onun tarixi inkişaf yolunu izləməklə, müvafiq materiallar toplaqla, təhlillər apararaq elmi dünyagörüşünə, idrak bacarığına yiyələnirlər.

4. Şəxsiyyət. Ayrı-ayrı şəxslərin fəaliyyəti bu və ya digər dərəcədə tarixin gedişinə təsir göstərir. Onların fəaliyyətinin başa düşülməsi və nəticələrinin düzgün qiymətləndirilməsi bir sıra tarixi hadisələrin səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyən etməyə və gələcəkdə baş verə biləcək digər hadisə və təzahürləri proqnozlaşdırmağa imkan yaradır. Buna görə də şagirdlərin keçmişdə, həmçinin müasir zamanda cəmiyyətin inkişafında Azərbaycan tarixi ilə bağlı ayrı-ayrı şəxsiyyətlərin fəaliyyəti barədə araşdırmalar aparmağa, müqayisə və təhlillər əsasında fikir söyləməyə imkan verən bacarıqların artırılması zəruri hesab edilir.

5. Mədəniyyət. Mədəniyyət insanlının maddi və mənəvi fəaliyyətinin bütün nəticələrini əhatə edir. Tarixin gedişi ilə sıx bağlı olaraq yaranır və inkişaf edir. Bu fəaliyyət öz növbəsində milli və beşəri mədəniyyətləri zənginləşdirir. Müəyyən cəmiyyətin mədəniyyətinin öyrənilməsi həmin cəmiyyətdə təsərrüfatın, in-

sanlar arasında münasibətlərin, mənəvi dəyərlərin, başqa mədəniyyətlərlə əlaqələrin xüsusiyyətlərini anlamağa və perspektivlərini qiymətləndirməyə imkan yaradır. Azərbaycan mədəniyyətinin tarixinə dair araşdırmalar şagirdləri düşünməyə, müqayisələr aparmağa sövq edir, onlarda milli qürur, maddi və mənəvi abidələrə məhəbbət hissi oyadır.

Ümumi təlim nəticələrinə nail olmaq üçün baza bacarıqlarının və idraki dərəcələrin inkişaf etdirilməsində fəaliyyət istiqamətlərinin müəyyən edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Nəzərə alınmaq lazımdır ki, Azərbaycan tarixi fənnindən fəaliyyət xətləri məzmun xətlərinin hər biri ilə kəşisir. Onlar məzmun biliklərinin əldə edilməsi, istifadə yollarını müəyyənləşdirmək, onları təsvir etmək məqsədi daşıyır və şagirdlər tərəfindən fənnin əhəmiyyətinin dərk edilməsinə, ona kompleks bacarıqların toplusu olan bir fənn kimi baxılmasına xidmət edir.

Buna görə də məzmun standartları müəyyənləşdirilərkən aşağıdakı fəaliyyət xətləri ilə əlaqəlilik nəzərə alınmışdır: məlumat mənbələrindən istifadə; məlumatların toplanması və sistemləşdirilməsi; məlumatın inteqrasiyası; məlumatların təhlili və tədqiqi, məlumatların təbii edilməsi; problemin həlli; proqnozlaşdırma.

Fənnin yeni məzmununun açıqlanması üçün tədris planında ona ayrılan vaxt nəzərə alınmaqla kurikulumda hər sinif üzrə 7 əsas məzmun standartından istifadə olunmuşdur. Məzmun standartları şagirdlərdən gözlənilən ümumi təlim nəticələrini fənnin imkanları baxımından xüsusişədir. Hər bir standart iki mühüm komponentdən ibarətdir: məzmun (bilik) və fəaliyyət (bacarıq). Standartlar öyrədiləcək məzmunun xəbər verir və bacarıqların

riğin xüsusiyyətlərini göstərir. V-XI siniflər üçün ayrılmış hər bir standart eyni kod altında verilir və eyniyyət təşkil edir. Əsas standartlar müəyyənləşdirilərkən fənnin məqsəd və vəzifələri, aparıcı istiqamətləri, məzmunu özündə ehtiva etdirən təlim nəticəsi nəzərə alınmışdır. Şübhəsizdir ki, bu prosesdə dövlətin həmin fənn üzrə sifarişli mütləq gözlənilmişdir.

Yeni məzmunlu Azərbaycan tarixi fənninin təbiişində müəllimlərin qarşılaşacaqları çətinliklərdən ən başlıcası dövlətin onunla bağlı müəyyənləşdirdiyi standartlara uyğun məzmunun seçilməsi olacaqdır. Bunu nəzərə alaraq işçi qrupu tərəfindən Azərbaycan tarixindən V-XI siniflər əhatə olunmaqla məzmun standartlarının şərhli verilmişdir.

«Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu»nın tələblərinə müvafiq olaraq icbari təhsil ümumi orta təhsil bazasında tamamlanmışdır. Azərbaycanın ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan tarixi üzrə təlimin məzmunu əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq konsentrik prinsipə əsasən aşağıdakı kimi qurulmuşdur.

Ümumi orta təhsil bazasında:

- V sinifdə Vətən tarixinin qədim zamanlardan bu günədək ən mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri barədə ilkin təəvvürün yaradılması istiqamətində təlim fəaliyyətinin qurulması;

- VI-IX siniflərdə sivilizasiyalı inkişaf nöqtəyi-nəzərindən müvafiq bölmələr üzrə xronoloji ardıcılıq gözlənilməklə Azərbaycan tarixinin ən qədim dövrlərindən bu günədək tarixi hadisə, proses və təzahürlər üzərində təlim fəaliyyətinin qurulması.

Tam orta təhsil bazasında:

- X-XI siniflərdə Azərbaycanın tarixi keçmişini və müasir dövrünü, sivilizasiyaların inkişafında rolunu, global

problemlərin həllində mövqeyini dəyərləndirməyə imkan verən təlim materialları üzərində fəaliyyətlərin qurulması.

Aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, dünya ölkələrində tarixlərin dövrləşdirilməsində iki nəzəriyyədən – formasiya və sivilizasiya nəzəriyyəsinə istifadə olunur. Kurikulumlar hazırlanarkən bu vəziyyət nəzərə alınmış və formasiyalar nəzəriyyəsinə üstünlük verilmişdir.

Rəyçi: dos. İ. Cavadov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili dünən, bu gün, sabah. Bakı: Təhsil, 2006.
2. Mahmudov Y. Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Bakı, 2002.

3. Abbasov Ə. Təhsil standartlarının yaradılması mühüm pedaqoji problem kimi, // Azərbaycan məktəbi, 2012, №1.

R. Гусейнов

Новое содержание предмета История Азербайджана Резюме

В статье говорится о характерных особенностях предмета Истории Азербайджана. Затем определены цели и задачи. И еще показано как исторической последовательностью интерпретируется друг за другом содержательные линии предмета История Азербайджана и их особенности.

R. Huseynov

Special features of new substance on Azerbaijan history Summary

In the article it is spoken about the characteristic features of new Azerbaijan history subject. It determines their aims and duties too. The content of curriculum on Azerbaijan history and their implementation ways are explained.